

1 NOVEMBER 1938.

AFLEVERING 7.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, AMSTERDAM.
Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, MICHEL ANGELO-
STRAAT 41, AMSTERDAM-ZUID.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.
POSTCHEQUE EN GIRO 15205.
GEM. GIROKANTOOR AMSTERDAM V. 6482.
BANKIERS: INCASSOBANK
(Bijk. Linnaeusstraat).

PRIJS PER JAAR 1 6.50 BIJ VOORUITBETALING.

DUINEN VAN DEN HAAG.

Chacun célèbre son village,
Pourquoi louais-je pas le mien?

Den Haag is eenig. Daar wonen een half millioen menschen vlak aan zee en duin. Sinds duizend jaren is de strook langs den binnenkant van het duin geliefd als jachtveld en lustoord. Oude binnenduinplekken, nauwelijks merkbaar boven het veenland, lokten ook tot beplanting met boomgewas en zoo ontstond een grootsch aaneengesloten woudgebied met alleraardigste voorposten in het eidelooze weide-land, dat overging in het plassengebied. Van die plassen is niet veel meer over, maar weide en bosch en duin en zee maken nog altijd de streek van den Haag tot een der aangenaamste van Nederland. Maar met groote zorg aanschouwen wij thans ook hier afbraak en achteruitgang.

Gelukkig ligt er in de schoonheid en rijkdom van het Haagsche Landschap zelve een waarborg voor de toekomst. Het kon niet uitblijven, dat bij de verhoogde belangstelling voor flora, fauna, landschap, die zich in de laatste halve eeuw ontwikkelde,

de Hagenaars en in het bijzonder de Haagsche jongelingschap hun greep deden naar al het schoons en belangrijks aan zee en strand, in duin en woud en weiden. Ik behoef hier in De Levende Natuur geen namen te noemen; ge vindt ze haast in iedere aflevering.

De Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging had er al spoedig een bloeiende afdeeling en vond er zelfs twee voorzitters voor het Hoofdbestuur. En van nog meer beteekenis was de oprichting van een der merkwaardigste vereenigingen van ons land: de Algemeene Vereeniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage en Omstreken. Die naam lijkt duidelijk genoeg, maar de methoden van deze Vereeniging verschillen eenigszins van die van andere corporaties met ongeveer hetzelfde doel. De Haagsche vereeniging is natuurlijk niet afkeerig van het verwerven van „natuurterreinen”, staat ook paraat om zoo noodig vertoogen te richten tot Overheidslichamen, maar beschouwt het toch als haar voornaamste taak, bij het Groote Publiek het besef

Fig. 1. Duindoornotop in de Westduinen.

te wekken en levendig te houden voor de schoonheid der natuur in het algemeen en het individueel bestaan van plant en dier in het bijzonder en dat dan allemaal in het gebied van Den Haag. Voor één gulden per jaar wordt men lid van de vereeniging (zich opgeven bij W. J. Prudhomme van Reine, Pijnboomstraat 12, den Haag).

Zelden wordt een gulden beter besteed. Het lidmaatschap der Vereeniging verschaft toegang tot sommige fraaie wandeloorden. Maar nog van meer belang is het, dat zij haar leden door

keurige publicaties ook „toegang” verschaft tot het natuurleven in en om de residentie. Wij hebben al vele van die uitgaven in De Levende Natuur besproken (Wandelingen om den Haag, Groen en Bloemen om den Haag) en nu ligt alweer voor ons een prachtig boekwerk: Onze Duinen, mooi ingebonden, 128 pagina's, rijk geïllustreerd. En bijzonder mooi geïllustreerd ook, nu eens niet met foto's, maar met fraaie teekeningen waaronder er zijn, die de bekoorlijkheid van „blonde duinen” al heel duidelijk doen gevoelen.

In het eerste hoofdstuk geeft Dr. Brouwer in het kort een relaas van het ontstaan en bestaan van duinen in het algemeen en eenige opmerkingen over de Haagsche duinen in het bijzonder. Het doet heel prettig aan, dat hij belangstelling wekt in het uiterlijk en de avonturen van individuele duintjes op zichzelf en dat hij de mogelijkheid erkent, om zelfs in dit beperkte gebied zich in bepaalde gevallen niet te verzetten tegen het stuiven van een enkel niet al te dartel duin.

In het tweede hoofdstuk behandelt de bekende klimatoloog en meteoroloog Chr. A. C. Nell het klimaat van de duinen langs de Nederlandsche Noordzeekust. Dit is

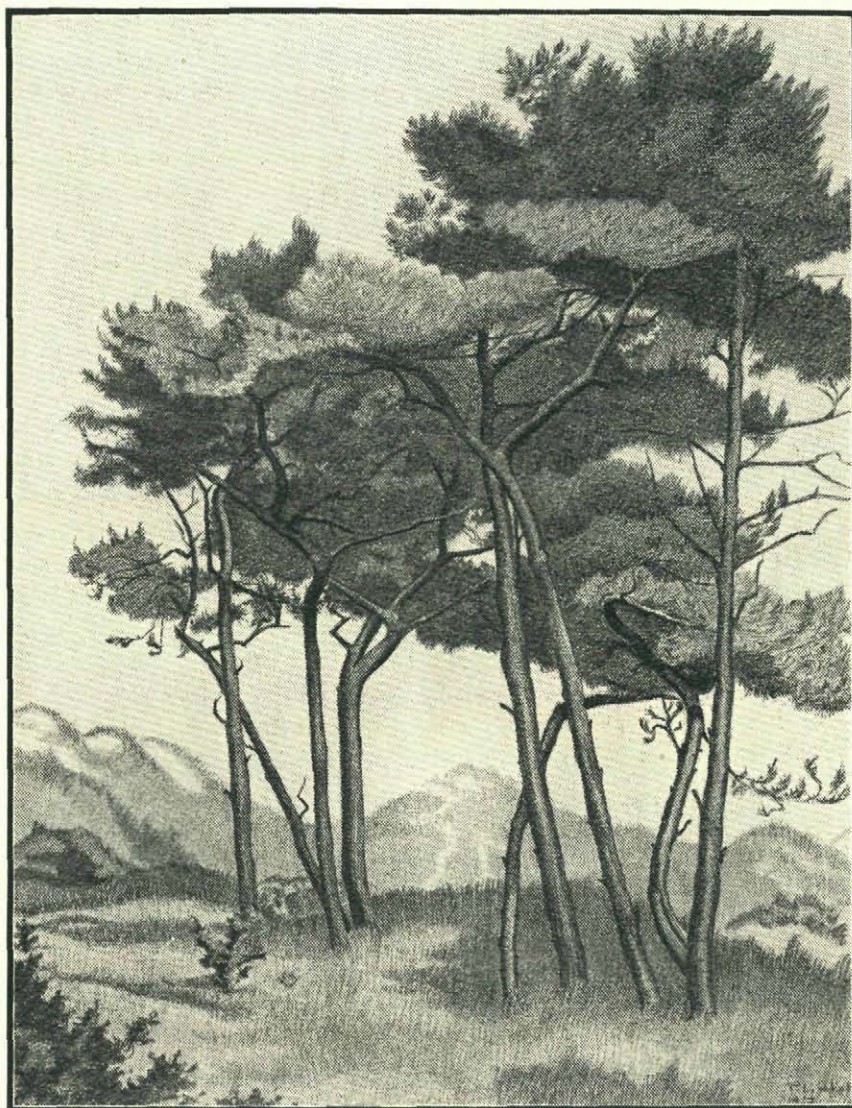

Fig. 2. Grove Pijn.

In het duin op den achtergrond slingers van regengeulen. Meijndel.

Uit „Onze Duinen”.

een heel belangrijk hoofdstuk, want de duinen zijn eigenlijk een bijzondere uiting van het klimaat. En daar komt nog bij, dat zij ook alweer hun eigen klimaat hebben, ja ieder duintje heeft alweer een klimaat op zichzelf. Daar is in ons land nog maar heel weinig studie van gemaakt; haast niets. Domme bezuiniging heeft indertijd een eind gemaakt aan het werk van het aerologisch station Duin Dal bij Waalsdorp.

Wouter van Dieren was op Terschelling prachtig aan het werk, maar dat is na zijn dood niet voortgezet, wat zeer is te betreuren.

Nell zegt: „Het onderzoek is zeer moeilijk, als men verlangt, dat veel materiaal wordt verzameld. Er woont practisch niemand in de duinen, die zich met micro-klimatologische onderzoekingen bezig kan houden en zonder waarnemers kan men niet veel bereiken. Zoo blijven er wenschen bestaan, die misschien wel nooit vervuld zullen worden.

Nu, waarde heer Nell, zoo somber denk ik er niet over. Zie maar eens naar het prachtig werk van de Commissie voor Meyendell. Waarom zoudt ge in den Haag niet even goed een micro-klimatologisch station kunnen stichten . . . zoo als Wouter van Dieren dat indertijd op zijn eentje op Terschelling heeft weten te doen. Ge zoekt een geschikt duin op, liefst in de Westduinen. Twee hektaren is al wel genoeg,

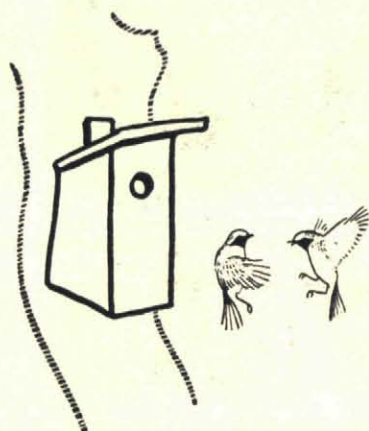

Fig. 3. Roodstaartmannetjes.
Uit: „Onze Duinen”.

maar ge moet hellingen hebben op alle windstreken. We omgeven het terrein met drievoudig prikkeldraad. Er loopen in den Haag genoeg gepensioneerde oude knapen rond, die graag waarnemer zouden worden aan het micro-klimatologisch station. De outillage is nog al kostbaar, maar geld is hier en daar wel te vinden. Diligentia is er ook nog en misschien zelfs het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Maar vooral ook leuke, royale Hagenaars die inzicht hebben en liefhebberij. En vergeet vooral niet, dat dit zuiver wetenschappelijk onderzoek stellig resultaten zal hebben van economische beteekenis, geldelijk voordeel. Landbouw, boschbouw, wegbeplanting, plantsoenaanleg kunnen profiteeren van dit onderzoek, hadden in hun eigen belang er al lang aan moeten beginnen. Misschien wil de Haagsche Ver-

eeniging voor Natuurbescherming zelf wel het initiatief nemen.

Dr. Prudhomme van Reine behandelt in een volgend hoofdstuk de Planten in de Duinen. Uit de honderden soorten doet hij een keus en laat zijn lezers op een voorjaarswandeling, een zomerwandeling en een herfstwandeling de voornaamste figuren begroeten. De helm krijgt een goede beurt evenals duindoorn en rozen, viooltjes, walstroo, heggerank, zandzegge, muurpeper enz. enz. Natuurlijk wordt de Kruisgentiaan besproken, één van de planten uit onze flora, die slechts op één plaats voorkomen, maar dan toch ook dikwijls in behoorlijk aantal.

Het trekt eventjes de aandacht, dat in de voorjaarswandeling de Meidoorn wordt genoemd in „vollen bloementooi” in de laatste weken van April en begin van Mei. Nu heb ik al voor veel planten kunnen constateeren, dat ze in den Haag „vroeger” zijn dan in Bloemendaal, maar Meidoorns in vollen bloei in eind April lijkt me toch wel wat kras.

Heel prettig is het, dat deze auteur een goed woordje doet voor de mossen en ook

dat hij een uitzicht geeft op plantengezelschappen, associaties, successies en wat hij noemt „de meer moderne richting in de biologie”.

Mevrouw Boetje van Ruyven behandelt de paddestoelen en heeft daarbij een keus te doen uit 550 soorten. Natuurlijk brengt ze het er in haar 23 pagina's nog heel goed af en vertelt van de voornaamste soorten genoeg om de wandelende Hagenaars „erg” te doen krijgen in die prachtige en interessante wezens en den wensch aan te wakkeren, om er wat meer van te weten te komen. De paddestoeleterie komt ook ter sprake en niet te onpas, want er zijn heel wat residentie-bewoners, die daaraan doen en ik tref ze wel aan in de Westduinen, als ze een maaltje Moriëljies verzamelen of mandenvol Geschubde Inktzwammen garen, die daar door een bijzondere oorzaak bij duizenden opschieten, zoowat het heele jaar door.

Nico Tinbergen behandelt de vogels en verricht ook alweer het meesterstuk, in 22 pagina's een levendig en heelemaal niet „mager” beeld te ontwerpen van wat er in den Haag in de duinen en op het strand te zien is. Een prachtige inleiding voor wie nog beginnen moet met vogelstudie en tegelijk toch ook voor de „meer-gevorderden” enkele heel aardige aanwijzingen voor het iets dieper doordringen in de kennis van het vogelleven.

Dan komt Blöte met konijnen en wat er verder loopt, kruipt en vliegt. Hij moet met vijf pagina's tevreden zijn. Wanneer er een tweede druk van dit boek verschijnt, waar wel heel veel kans voor bestaat, dan moet dat een „vermeerderde” druk zijn en dan krijgt Dr. Blöte een vel druks er bij. Afgesproken.

Hij heeft het ook over het konijn, een van de onderwerpen, waarover ik nooit kan zwijgen. Blöte schrijft: „Volgens de overlevering zouden konijnen hier door de Romeinen zijn ingevoerd, waarop de naam Kaninefaten zou wijzen. Volgens nieuwere opvattingen is het konijn hier pas later gekomen”.

Welnu, volgens beide opvattingen heeft de naam Kaninefaten *niets* met het konijn uit te staan. De naam bestond al, lang voordat de Romeinen een voet in de duinstreek hadden gezet. Onze knappe philologen moeten ons maar eens nader inlichten over den naam van Brinio's volkje. Maar wat dunkt u van het volgende: „We kunnen toch niet in ernst meenen, dat het ons schade berokkent, als de konijntjes wat veel duinplanten eten. Die planten gebruiken we toch niet”. Het bevreedt mij, dat de Redactie van het boek deze passage heeft doorgelaten, temeer daar tien regels verder Dr. Blöte vertelt, dat het plantendek zich herstelde, zoodra een omheind gedeelte

Fig. 4. *Trekkende Kraaien.*

Uit: „Onze Duinen”.

bevrijd bleef van konijnen. Hier hebben we een verwarrende tegenspraak. Volgens mij is de waarheid kort en goed, dat de konijnen een noodlottigen invloed hebben op het plantendek en dat zij een flora „kweeken” van allerakeligste armoede. Zij hebben o.a. hier in het Kennemerduin *Anacamptis* en *Herminium* uitgroeid en houden het opschieten van kiemplanten van allerlei plantensoorten tegen. Zeer zeker is hun knagerij veel schadelijker dan hun graverij. We zullen daar nog eens uitvoeriger op moeten terugkomen.

Ir. Harders, Directeur van de Duinwaterleiding geeft een natuurlijk heel deskundig overzicht van het komen en gaan van het regenwater in de duinen, die drinkwater leveren. Over dit zeer actueel en boeiend onderwerp is al heel veel geschreven en er komt binnenkort nog meer, n.l. wanneer het Rapport verschijnt van de Staatscommissie Westen des Lands. Daarover zullen wij nog wel iets te vertellen hebben en daarom volsta ik hier met de mededeeling, dat Ir. Harders hier in een kort

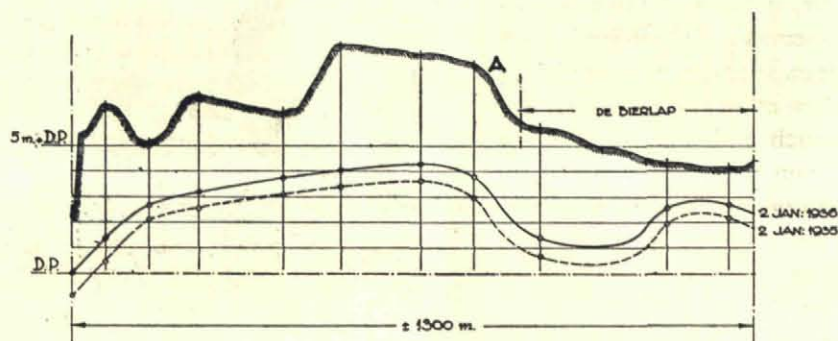

Fig. 5. Grafiek grondwater.
De grillige grondwaterlijn sterk afwijkend van het gewone schema.
Uit: „Onze Duinen”.

bestek aan dit zeer moeilijk en ingewikkeld onderwerp heel behoorlijk recht doet wedervaren. Bijzonder leerzaam zijn voor theorie en praktijk de figuren op blz. 124 en 126.

De bespreking van de Westduinen heb ik bewaard voor het laatst. Dit zijn de duinen tusschen Scheveningen en Kijkduin. Hier heeft de heer Doorenbos, directeur van den Plantsoendienst een werk verricht van groote maatschappelijke beteekenis door inrichtingen te treffen, waardoor de bewoners van een stad van honderdduizenden vrije toegang verschaft kan worden tot het zoo teere duinlandschap, een stad, die vlak tegen den duinvoet aan ligt, ja, voor een deel in het duin zelve.

Vrij? Ik vroeg onlangs aan een Hagenaar, of hij veel in de Westduinen wandelde. „Neen”, zei hij, „ik kan er niet goed tegen om altijd tusschen prikkeldraad te lopen op harde paden. Die duinen zijn al hun schoonheid kwijt”.

Nu kan ik dit laatste met groote gerustheid en diepe overtuiging tegenspreken. De Westduinen zijn zeer bijzonder mooi. Wanneer je loopt in de Laan van Poot en kijkt langs de binnenhelling van het duin, dan moet je al heel ongevoelig en on-

kundig zijn, wanneer je niet wordt getroffen door vorm en kleur van dit natuurlijk landschap, de prachtige lijnen van de toppenreeks, de fraaie glooiing van de helling zelve, een glooiing die zijn vorm dankt aan de werking van wind en regen op de zandkorrels en de beperking van die werking door den plantengroei. Duindoorn en vlier beheerschen in deze duinen het plantenbeeld en hier op de hellingen langs de Laan van Poot geven ze in alle tijden van het jaar, maar vooral in het najaar een verrukkelijk kleurenspeel te aanschouwen: het mooie blauwgrijs van het duindoornblad, het geel en oranje van de bessen, het frissche groen, de zware bloemenmassa's en de donkere vruchttrossen van de vlier en daartusschen om den blonden indruk te verhoogen, de fijne regengeultjes, die helder oplichten na elken stortbui. Naar beneden toe krijgt de duinhelling een aardige welving, de teen of liever de „wreef” van den duinvoet en hier hebben gras en kruid de overhand in groepeeringsen, die alle aandacht verdienen met thym en wondklaver, zandblauwtje, geoorde silene, walstroo met zijn bremrapen, om slechts enkele te noemen en dan vooral niet te vergeten de kruipende asperge, die in deze duinen veel voorkomt en met zijn roode bessen in het najaar verrassende kleurpartijtjes oplevert.

Door heel het duin tot Kijkduin toe houdt het duindoorn-vlierbosch de overhand, dikwijls opgefleurd door heggerank, bitterzoet en kamperfoelie. Op sommige plaatsen heeft de kamperfoelie het rijk alleen, wedijverend met de beroemde kamperfoelie-struweelen van Texel. Dan weer krijgt Salomonszegel de overhand of ruige vlakken van eikvaren. Kruipwilg doet zich ook gelden met hier en daar ook populierenhout.

Dit zijn slechts enkele grepen, maar voldoende om te doen gevoelen dat deze tot nu toe verwaarloosde en miskende duinen in zichzelf nog onverwoestbare levenskracht bezitten en waard zijn, behouden te worden in al hun zuiverheid.

Dit nu is Doorenbos bezig te doen met zijn harde paden en prikkeldraad. Voor het duin geldt werkelijk de leuze: „Prikkeldraad is Panacee”. Ik heb het toch ook al noodig voor ons micro-klimatologisch Station. Ook weet Doorenbos de gevoelige zielen te vertroosten door het schuil te doen gaan in weelderigen groei van helm en zandkool, in struikgewas van gaspeldoorn, liguster en eglantier.

Maar dan die Paddestoel of Paraplu, die hij zoo heel bruut heeft neergezet op een van de hoogste toppen. Ja, lieve vrienden, dat is toch ook al weer niet zoo heel erg. Wij zijn er aan gewend, dat op menige plaats in Hollands duin een baak, een kaap, een scherm is geplaatst. En wij hebben zelfs geleerd er van te houden. Op Texel hebben wij er wel om getreurd, dat het scherm op het Kooger duin moest verdwijnen.

En onder die Paraplu kun je lekker lui rustig zitten uitkijken over duin en zee

Fig. 6. *De paraplu.*

en over de groote stille stad. Ik zit er namelijk nog al dikwijls in den heel vroegen morgen, heel alleen. Dan komen kneutjes en kuifleeuwerik zingen op het prikkeldraad en boompieper, grasmusch en paapje zingen mee. Ook de akkerleeuwerik en die kun je dan rustig vergelijken met de kuifleeuwerik. In het najaar is dit een uit-

Fig. 7. Hoornpapaver.

De afzonderlijke figuur middenonder stelt voor de bloem in den avondstand.

De hauwachtige vruchten groeien tijdens de rijping ± 1 c.M. per etmaal.

Uit: „Onze Duinen”.

gezochte plek om den vogeltrek bij te wonen. En als er geen gedierte te zien valt, dan hebben wij altijd nog de interessante duinfiguren met hun betekenisvolle vormen en heel beneden de zee en de strandhoofden of aan den anderen kant de bloemen- en vogelstad met Ockenburg en de boschjes van Pex, om over te mijmeren, wat daar nog eens van terecht zal komen.

Nu hebben die paden, dat prikkeldraad, de banken, de Paraplu, de schuilplaatsen

aan dit duin min of meer het karakter gegeven van een Park, iets kunstmatigs. Deze indruk wordt nog versterkt doordat indertijd bij den havenaanleg voor Scheveningen heele valleien zijn opgevuld met zand, zoodat het stuk tusschen Duivendalsche weg en Scheveningen voor een groot deel zijn natuurlijk karakter heeft verloren. Niet heelemaal, want de strook langs de Laan van Poot is nog goed.

Maar met dit al heeft de Directie der Plantsoenen nu het denkbeeld opgevat, hier een „Duinpark” te stichten en daarom velerlei grondbewerking en beplanting uitgevoerd in werkverschaffing. Nu kan dat mijnentwege tusschen Duivendalsche weg en Scheveningen gerust gebeuren, mits de beplanting zoo zij, dat er inderdaad van *duin*-park gesproken mag worden, maar de heele binnenhelling van het duin en alles wat west ligt van het dennenbosch bij de Kwartellaan zou ik toch zuiver als duin willen bewaren. De binnenhelling langs de Laan van Poot is al ontsierd door hard groene plakaten van bergden en zwarte den en ook elders zijn zwarte dennen aangeplant, die de fraaie hellingen en toppen zullen doen verdwijnen. En dan op menige plaats sierheestercentrale-rommel, op zichzelf heel aardige planten, maar hier misplaatst. We hebben ze niet noodig, het duin zelve, thans bevrijd van konijnen en overdrukke betreding door den mensch is al rijk genoeg. En wil het ongeduldige heden het nu snel verrijken, welnu plant er dan de inheemsche struiken, die hier thuis hooren en die in den loop der jaren vanzelf zouden kunnen komen, de gezellen van de kamperfoelie: lijsterbes, berberis, Geldersche Roos, eglantier, meidoorn, sleedoorn, wegedoorn, gaspeldoorn. Met al die dorens moge Doorenbosch dan ook nog zeggen: „exegi monumentum”.

Hij is ook al wel in de goede richting met die verrijking. Een van de aardigste aanwinsten is de Gele Hoornpapaver, die nog altijd heeft stand gehouden op de Beer, maar nog niet zoo heel lang geleden nog voorkwam tot Zandvoort toe. Het is dus volkomen in den haak, dat die hier in de Westduinen nu groeit, overvloedig en in prachtexemplaren. Ik heb mij veroorloofd er zaden van mee te nemen en heb er nu ook veel plezier van in Thijsses Hof.

Ik ben zoo uitvoerig geworden over de Westduinen, omdat ik er zoo veel van geniet en omdat ik tegenwoordig nog meer dan ooit denk aan de toekomst, niet aan de enkele jaren, die ik nog te leven heb, maar aan de honderden jaren, die nog volgen en waarin naar ik hoop jong en oud nog veel meer van de natuur zullen genieten en leeren dan wij thans. Ik hoop, dat de Haagsche Plantsoendienst mijn opmerkingen in dezen geest welwillend zal aanvaarden. Ze worden trouwens gemaakt met groote waardeering en erkentelijkheid voor wat er op dit gebied in den Haag wordt gewrocht. Ook dank ik het Gemeentebestuur van den Haag voor den daadwerkelijken steun dien het verleent aan de Vereeniging. Er zijn helaas in ons land niet veel gemeentebesturen, die aandacht schenken aan dezen zeer bijzonderen vorm van volksopvoeding en volkstucht. Ja, eigenlijk is den Haag in dit opzicht eenig. Lang geleden heeft Amsterdam eens een goeden stap pogen te doen in deze richting, maar heeft slechts één been vooruit weten te brengen. Doch er zal wel weer eens gang in komen.

JAC. P. THIJSSÉ.